

Niveau	Voorbeeld algemeen	Voorbeeld voedselsector
Wereld	Millennium Development Goals (MDG)	MDG: honger
Land	Duurzaamheidsrapport CBS en Planbureaus	Hoofdstuk agro in verkenning duurzaamheid RIVM
Sector	FAO: Livestock's long shadow	Verslag LTO varkenshouderij Duurzame landbouw in beeld
Project	Milieu Effect Rapportage Maatschappelijke Kosten en Baten Analyse (MKBA)	Transforum Agrarische Ketten Kennis (AKK)
Product/ keten	Milieukeur	Fair trade, Biologisch, Round table (Soy etc.), Criteria duurzaam inkopen overheid
Consument		Voedingsrichtlijnen voedingscentrum Viswijzer
Bedrijf	Global Reporting Initiative, Dow Jones Sustainability Index, ISO 14000, 26000	Milieu Plan Siertheit (MPS) www. Duurzaamheidscan.nl
Investering	VAMIL, MIA	Maatlat duurzame veehouderij

Tabel 1. Ontwikkeling van duurzaamheidscriteria op diverse niveaus

Voor de ontwikkeling naar een duurzamere voedselmarkt zijn met name de criteria die ontwikkeld worden op product- en bedrijfsniveau relevant. Allereerst is het duurzaamheidsprofiel van het product zelf relevant, maar daarnaast is het ook van belang om te weten hoe duurzaam het bedrijf is dat het product produceert. Het kopen van een biologisch product van een bedrijf dat zich schuldig maakt aan corruptie, zorgt niet voor een duurzame voedselmarkt.

Bedrijfsniveau

Op bedrijfsniveau worden 2 typen beoordeling van duurzaamheid ontwikkeld. Allereerst worden bedrijven direct op duurzaamheid

5 Zie bijvoorbeeld www.sustainability-indexes.com/

beoordeeld door bijv. ratingorganisaties⁵. Deze organisaties geven een duurzaamheidsprofiel van een bedrijf, dat gebruikt kan worden door investeerders die in duurzamere bedrijven willen investeren. Vaak gaat het hier om private initiatieven, waarbij criteria worden opgesteld door de ratingorganisaties zelf en vragenlijsten naar bedrijven worden opgestuurd. Akzo Nobel bijvoorbeeld, wil de beloning van haar bestuurders afhankelijk maken van de prestatie van de onderneming op dit type beoordeling. In internationaal verband wordt er gewerkt aan een ISO standaard voor duurzaam ondernemen (ISO 26000). Als het lukt om tot een eindversie te komen die voor alle partijen acceptabel is, zal deze in 2010 uitkomen. Er bestaan al ISO richtlijnen rond kwaliteit, voedselveiligheid en milieu.

Daarnaast worden criteria ontwikkeld voor duurzaamheidsverslaggeving. De meeste grote bedrijven brengen duurzaamheidsverslagen uit waarbij ze rapporteren hoe duurzaam ze opereren. Het Global Reporting

6 www.globalreporting.org

Initiative (GRI)⁶ brengt wereldwijd geldende richtlijnen die voorschrijven welke criteria in een dergelijke verslag moeten worden gehanteerd. Naast harde prestatie-indicatoren gaat het hier ook om procesmatige aspecten als risicobeheersing, opleiding van personeel en de rol van verduurzaming in het innovatieproces.

In een aantal landen is er voor een deel van de ondernemingen (bijv. waar de overheid een groot belang in heeft) een verplichting om een duurzaamheidsverslag uit te brengen volgens de GRI richtlijnen. In 2010 komen specifieke richtlijnen gereed voor de voedselverwerkende industrie en er zijn ook plannen om specifieke richtlijnen voor de detailhandel en de tuinbouw te ontwikkelen. De criteria worden ontwikkeld in nauwe samenwerking tussen bedrijfsleven en NGO's. Sommige verslagen wordt ook geaudit door teams van accountants en duurzaamheidexperts.

Naast de bovenstaande metingen gebruiken bedrijven richtlijnen, gedragscodes, beginselverklaringen e.d⁷. Hierbij zijn niet altijd harde criteria gedefinieerd, maar ook algemene uitgangspunten (zoals "aandacht voor"). Bovendien vindt er niet altijd controle plaats op het naleven van deze uitgangspunten.

7 Bijv. (www.oecd.org/daf/investment/guidelines, <http://www.unglobalcompact.org/>)

Productniveau

Op productniveau is de verscheidenheid van duurzaamheidscriteria nog groter (tabel 2). Hierbij valt onderscheid te maken tussen criteria die zijn opgesteld voor de Business to Business markt en criteria die direct gericht zijn op de consument. Een voorbeeld van de eerste groep zijn de Roundtables voor Soja en Palmolie⁸ e.a. Hierbij worden in internationaal verband criteria opgesteld door NGO's en bedrijfsleven

8 www.responsiblesoy.org, www.rspo.org/

voor duurzame aankoop van deze producten.

Scores op duurzaamheidscriteria worden vaak richting de consument gecommuniceerd via keurmerken zoals biologisch, fair trade en milieukeur. Meestal is onafhankelijke externe certificatie nodig voor het voeren van een label. Er kunnen echter ook bedrijfsinterne labels gehanteerd worden, waarbij de controle door het bedrijf zelf plaatsvindt. Labels kunnen wereldwijd geldend zijn (fair trade), door een groep bedrijven of branche organisatie gehanteerd worden (IKB, Ik kies bewust) of zelfs op individueel bedrijfsniveau (Gezonde keuze klavertjes AH). Veel labels zijn met name gericht op de aankoop door consumenten in de winkel. Bij consumptie van voedsel in (bedrijf) restaurants is hier minder aandacht voor, al neemt dit wel toe. In de VS moeten bijvoorbeeld restaurants bij al hun menu's het aantal calorieën vermelden en ook binnen de EU bestaan daar plannen voor. Daarnaast zijn er (bedrijfs)restaurants/hotels die bijvoorbeeld uitsluitend biologische ingrediënten gebruiken.

Vaak worden keurmerken gebruikt in plaats van scores op individuele duurzaamheidscriteria, om het voor de consument niet te ingewikkeld te maken. Er zijn echter een aantal voorbeelden waarbij de werkelijke duurzaamheidscriteria kan worden ingezien:

- Eosta zet een streepjescode op zijn product waarmee via internet de boerderij (met de bijbehorende duurzaamheidsprestaties) kan worden gevonden waar het product is geproduceerd⁹.
- Voor een aantal producten in het Verenigd Koninkrijk wordt de exacte uitstoot van broeikasgassen op het label weergegeven.

Er vindt ook meting van duurzaamheid op productniveau plaats die niet wordt gecommuniceerd via een keurmerk of scorevermelding op het product. Allereerst gaat het hier om door bedrijven uitgevoerde berekeningen, die niet via een keurmerk of via de verpakking gecommuniceerd worden. Dit type informatie is soms wel te vinden in duurzaamheidsverslagen, op internetsites, in brochures of op displays in de winkel. Verder maken bedrijven duurzaamheidscores van producten voor het nemen van hun eigen beslissingen zonder dat de resultaten openbaar worden gemaakt.

Daarnaast maken universiteiten, onderzoeksinstituten en NGO's berekeningen van de duurzaamheid van producten. Hierbij kan het gaan om een vergelijking tussen productgroepen die dezelfde voedingsstoffen bevatten (bijvoorbeeld vergelijking dierlijk eiwitten,

10 Blonk toont bijvoorbeeld aan dat plantaardige eiwitten over het algemeen een lagere milieubelasting hebben dan dierlijke eiwitten maar dat binnen de beide groepen grote verschillen bestaan: www.blonkmilieuadvies.nl/pdf/Definitief%20rapport%20vs%208okt%202008.pdf

11 www.wmf.nl/viswijzer
 12 <http://www.minbuza.nl/binaries/kamerbrieven-bijlagen/2009/april/196adde-bijlage-rapport-wok.pdf>

13 <http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/>

plantaardig eiwitten, vleesvervangers)¹⁰. Deze informatie kan consumenten helpen een meer duurzame keuze te maken tussen product(groepen) maar is vaak minder toegankelijk voor consumenten. Een uitzondering hierop vormt bijvoorbeeld de Viswijzer waarbij op een kaartje ter grootte van een creditcard wordt weergegeven welke vissoorten duurzaam gevangen worden¹¹.

De consumentenbond pleit al lang voor een Wet Openbaarheid Keten (WOK) waarbij consumenten het recht krijgen om informatie over het duurzaamheidsprofiel op te vragen bij het betreffende bedrijf. Recent onderzoek van EIM heeft aangetoond dat de WOK tot hoge kosten voor het bedrijfsleven zou leiden¹².

Bovenstaande initiatieven nemen overigens zeiden het traject van de consument mee in de meting van de duurzaamheid van voedsel. Terwijl activiteiten na de aankoop een behoorlijke impact hebben op thema's als milieu en voedselveiligheid.

De Nederlandse overheden hebben afgesproken dat ze in de toekomst alleen nog duurzame producten inkopen. Senter Novem stelt nu criteria op voor producten die voor deze kwalificatie in aanmerking komen¹³.

Criteria	Huidige verscheidenheid
Doelgroep	Consument, Business to Business
Controle	Onafhankelijke certificatie, zelfcontrole
Reikwijdte	Wereldwijd, branche organisatie/groep bedrijven, 1 bedrijf
Exactheid duurzaamheidsaanduiding	Voldoen aan minimum voorwaarden (ja/nee), aantal klassen van duurzaamheid (sterren, stoplicht), werkelijke duurzaamheidscore in getal
Vergelijkingsbasis	Absoluut, vergelijking tov producten die zelfde voedingsstoffen leveren (bijv. vlees versus vleesvervangers), vergelijking van soortgelijke producten (bijv. keurmerken)
Wijze van communicatie	Verpakking, merk, duurzaamheidsverslag, folder, internetsite, display in winkel, onderzoeksrapport, voorlichting onafhankelijke organisatie (bijv. Voedingsbureau)

Initiatiefnemer	Overheid, universiteit/onderzoekinstelling, consultant, branche organisatie, individueel bedrijf, NGO's, normorganisatie (ISO)
Aantal duurzaamheid-thema's	Eén tot groot aantal
Thema's	Gewasbeschermingsmiddelen, water, nutriënten, energie, broeikasgassen, afval, verpakking, fijn stof, transport, biodiversiteit, landschap, landgebruik, voedselveiligheid, voedsel en gezondheid, stank, geluidsoverlast, marketing, fair trade, lokale economie/streekproducten, dierwelzijn, diergezondheid, honger, arbeidsomstandigheden, arbeidsvoorwaarden, corruptie, mededinging, governance, transparantie, emancipatie, GMO, mensenrechten, kinderarbeid

Tabel 2. *Overzicht van de huidige verscheidenheid in duurzaamheidscriteria op productniveau*

Initiatiefnemer ontwikkeling criteria

Het initiatief voor het opstellen van criteria kan van allerlei partijen komen. Publieke criteria worden meestal gebruikt om grenzen van verplichte richtlijnen aan te geven. Publiek gedefinieerde criteria hebben meestal de intentie om de private sector en de samenleving/burger kaders te bieden en te voorkomen dat men onacceptabele praktijken uitvoert en risico's neemt.

Private initiatieven ontstaan meestal op basis van vrijwillige initiatieven waarbij criteria worden opgesteld om te meten en te benchmarken. Privaat vastgestelde criteria zijn meestal meer gericht op het verbeteren van de afstemming en kunnen er toe leiden dat de concurrentiepositie van individuele ondernemingen verbetert.

Uit onderzoek¹⁴ blijkt dat criteria die worden opgesteld door individuele ondernemingen over het algemeen een nauwe focus hebben op specifieke duurzaamheidsthema's en behoudend zijn. Criteria opgesteld door koepelorganisaties en NGOs hebben vaak een bredere focus en zijn meer ambitieus. Maar het betrekken van een brede stakeholdersgroep bij het opstellen van duurzaamheidscriteria leidt er ook toe dat de criteria algemener worden gesteld en daardoor moeilijker meetbaar zijn. Er is ons geen onderzoek bekend waarbij vastgesteld wordt welke methoden nu de meeste duurzaamheidswinst opleveren in welke situatie.

14 <http://edepot.wur.nl/3053>

Vergelijking keurmerken

Door de grote hoeveelheid aan criteria en keurmerken is het voor een consument vaak moeilijk te beoordelen wat de keurmerken nu precies inhouden. Er zijn inmiddels initiatieven om duidelijkheid te geven aan de consument:

- Het voedingscentrum geeft informatie over herkomst- en gezondheidskeurmerken¹⁵.
- In de duurzame database¹⁶ worden producten gescoord op diverse criteria die onderdeel uitmaken van relevante keurmerken. Tot op heden zijn er slechts enkele voedingsmiddelen opgenomen. Verder zijn de criteria vaak algemeen, omdat ze op veel verschillende producten betrekking moeten hebben.

Door de SER is in 2004¹⁷ geadviseerd om een keurmerkendatabase op te stellen. Hierin zouden keurmerken onderling vergeleken moeten worden, zodat een beter oordeel over het keurmerk gegeven kan worden. Mede naar aanleiding daarvan is op www.consuwijzer.nl voor een aantal keurmerken die zichzelf hebben aangemeld een procesmatige toets afgenomen door de Raad voor de Accreditatie. Het gaat daarbij om procesaspecten als transparantie over de criteria van het keurmerk en de controle of een product werkelijk aan de gestelde eisen voldoet. Voor een deel van de keurmerken kunnen de resultaten van deze procesmatige toets ook worden ingezien. Er vindt echter geen inhoudelijke toets plaats waarbij vastgesteld wordt in hoeverre het product duurzamer is dan gangbare producten of wat wettelijk vereist is of hoe de criteria zich verhouden tot andere keurmerken. Van Amstell¹⁸ constateert dat er diverse keurmerken zijn die een deel van hun criteria niet scherper stellen dan wat wettelijk verplicht is. Verder heeft nog maar een klein aantal van de keurmerken op het gebied van voeding zich aangemeld.

Doel criteria

Criteria kunnen verduurzaming van voedselketens op twee manieren beïnvloeden:

1. enerzijds door kopers duurzamere producten te laten kopen;
2. anderzijds door het vergroten van de bewustwording bij alle partijen in de keten.

Een recente studie van DUVO (2008)¹⁹ concludeert dat het tweede spoor op korte termijn waarschijnlijk effectiever is. Er is echter nog beperkt onderzoek gedaan naar de mate waarin dit nu het geval is en wat de totale duurzaamheidswinst dan is. Bedrijven leren dat met

geringe kosten (of zelfs besparingen) verbeteringen in duurzaamheid gerealiseerd kunnen worden. Een duurzamer imago kan naast een concurrentievoordeel richting consument voordelen opleveren bij het motiveren en aantrekken van medewerkers, het aantrekken van vermogen, de contacten met overheden en het verminderen van risico's (rampen, schandalen, kopersstakingen, campagnes van NGO's).

Criteria per thema

In zijn algemeen kan gesteld worden dat er meer overeenstemming is over milieucriteria dan over criteria onder de People component (bijv. dierwelzijn, arbeidsomstandigheden)²⁰. Vaak zijn de milieucriteria (waterverbruik, energieverbruik) ook breder toepasbaar dan de people criteria (dierenwelzijn eisen voor koeien zijn weer heel anders dan voor kippen terwijl water of energieverbruik voor alle bedrijven relevant is). Hoewel al veel informatie over milieu-impact beschikbaar is, blijkt het toch lastig de verschillende effecten onderling te vergelijken en op te tellen. Zo zijn er verschillende benaderingen om duurzaamheid te modelleren, verschillende randvoorwaarden (wel of niet indirecte factoren meenemen), verschillende definities van de keten (van varken tot karbonade of van voerproductie tot consumentbereiding in de keuken), verschillende (betrouwbaarheden van) data/schattingen, etc. Ook de gebruikte terminologie binnen discussies over verduurzaming is niet eenduidig. Dit bemoeilijkt niet alleen de toegankelijkheid van de informatie over verduurzaming, maar ook het gebruik van de juiste argumentatie in de juiste context (met de juiste randvoorwaarden). Een recentelijk ontwikkelde methode om dit soort niet-eenduidige informatie toegankelijker te maken is het ConceptWeb. Hiermee kunnen systematisch randvoorwaarden en argumentatiestappen worden weergegeven. Dit helpt de discussie over verduurzaming transparanter te maken en tevens kan een bepaalde argumentatiestap worden gekoppeld aan min of meer gestandaardiseerde termen, zodat een meer eenduidige interpretatie wordt verkregen.

De laatste tijd is er met name veel aandacht voor het berekenen van de broeikasgassen die een product veroorzaakt. Via het Carbon Disclosure Project wordt getracht de methodologie voor berekenen te standaardiseren en hergebruik te stimuleren (Carbon footprint)²¹. Carbonostics²² is een tool die gebruikt kan worden om de CO2 uitstoot van voedingsmiddelen te berekenen. In Nederland is er naast dit onderwerp met name veel aandacht voor dierwelzijn. Dierenbescherming hanteert het "beter leven" kenmerk waarbij producten 1 tot 3 sterren kunnen krijgen²³.

20 www.lei.wur.nl/NL/publicaties-en+producten/LEIpublicaties/?id=584

21 www.cdproject.net/
22 www.carbonostics.com/

23 beterleven.dierenbescherming.nl/

Een totaal oordeel over duurzaamheid

Voor het selecteren van relevante thema's worden twee methoden gehanteerd. Bij de eerste methode, die vooral bij milieuonderwerpen goed gehanteerd kan worden, worden wetenschappers gevraagd de thema's te selecteren en prioriteren. Bij de tweede methode worden belanghebbenden (vaak NGO's) gevraagd. De afweging dierwelzijn versus milieu valt moeilijk wetenschappelijk te maken.

Een groot deel van de duurzaamheidlabels heeft betrekking op 1 of slechts enkele thema's (fair trade, dierwelzijn, gezondheid). Sommige labels hebben betrekking op meerdere aspecten (milieukeur). Voor deze labels geldt echter dat alle producten een bepaalde minimumscore behalen op een aantal thema's. Het is niet zo dat een totaal score op duurzaamheid wordt gegeven waarbij een wat mindere score op het ene thema gecompenseerd kan worden door een zeer goede score op een ander thema. Binnen de groep producten die aan het label voldoen, kan vaak geen nader onderscheid gemaakt worden naar duurzaamheidsscore. Albert Heijn gaat zelfs 1 duurzaamheid label gebruiken voor alle huismerkproducten die op enig criterium (biologisch, fair trade, dierwelzijn) een hogere score halen dan de gangbare producten.

Er is nog weinig inzicht in de samenhang in duurzaamheidsscores op de afzonderlijke thema's²⁴. Welke thema's bijten elkaar echt en hoe kunnen deze dilemma's opgelost worden? Zijn er producten/bedrijven die op bijna alle thema's goed scoren en wat zijn de achterliggende oorzaken?

Het hanteren van een totaal duurzaamheidsscore wordt vaak als onmogelijk beschouwd, omdat de weging van de verschillende duurzaamheidsthema's afhangt van het waardepatroon van de consument. Sommige consumenten vinden dierwelzijn heel belangrijk terwijl andere zich meer zorgen maken over arbeidsomstandigheden of milieu. Een totaal oordeel kan eigenlijk alleen gegeven worden op basis van een bepaald waardepatroon van de beslisser²⁵. Wel is het natuurlijk mogelijk om een set van minimale scores op de diverse thema's op te stellen waarbij een groot deel van de consumenten een product als duurzaam zou beschouwen. Voor veel thema's zijn deze minimum scores wel ongeveer bekend. Voor andere zou hier nog meer onderzoek naar gedaan moeten worden.

Methoden voor het meten van duurzaamheid

Er worden doorgaans drie methoden gebruikt voor het meten van duurzaamheid:

24 Nog niet gepubliceerd maar binnenkort voortkomend vanuit project: www.onderzoekinformatie.nl/nl/or/biza/d43000a/OND1323817/

25 <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/500013009.html> Bij

de beoordeling van de duurzaamheid van bedrijven door ratingsbureau's, worden de afzonderlijke scores overigens wel gewogen en een totaalscore gegeven. Vaak is de wegingmethode redelijk eenvoudig (elk thema telt bijvoorbeeld even zwaar mee).

- De meest gebruikte methode voor het meten van milieu-impact is de Levens Cyclus Analyse (LCA) waarbij de milieubelasting over de hele keten in beeld wordt gebracht. Hoewel de methode al lang bestaat en in grote mate is gestandaardiseerd, bestaat er nog wel verschil van mening over de exacte invulling en met name over de weging van de resultaten op de verschillende milieuthema's. De methode lijkt de laatste tijd weer meer toegepast te worden.
- Bij de afweging van verschillende duurzaamheidsthema's onderling wordt vaak gebruik gemaakt van een vorm van Multi Criteria Analyse (MCA). Binnen MCA zijn er veel verschillende toepassingsmogelijkheden.
- Ook wordt er vaak gebruik gemaakt van methoden die gebaseerd zijn op Maatschappelijke Kosten en Baten Analyse (MKBA). Bij deze methoden worden de planet en people componenten vertaald naar geld door bijvoorbeeld te meten wat de maatschappelijke actoren bereid zouden zijn te betalen voor een bepaald positief maatschappelijk effect (bijv. lagere watervuiling).

Conclusies en aanbevelingen

Duurzaamheidscriteria op product- en bedrijfsniveau spelen een belangrijke rol bij het stimuleren van de verduurzaming van voedselketens. Naast het stimuleren van duurzame consumptie is het bijdragen aan de bewustwording in de keten misschien nog wel belangrijker. Hoe belangrijk dit is, vereist nader onderzoek. Hierbij zou het ook interessant zijn om een vergelijking van kosten, opbrengsten en duurzaamheidseffecten te maken met de situatie waarbij wetgeving wordt ingevoerd. Het transparant maken van duurzaamheidsprestaties voor voedselketens is een erg ingewikkeld proces. Op bepaalde thema's is er min of meer een standaard ontwikkeld maar op veel andere terreinen nog niet. Vaak ontbreken de data om de indicatoren op een betrouwbare manier in te vullen.

De overheid zou zelf het voortouw kunnen nemen in het ontwikkelen van duurzaamheidscriteria en het meten daarvan. Met name bij de vergelijking tussen verschillende productgroepen. Daarnaast zou zij veelbelovende initiatieven rond ontwikkeling van duurzaamheidscriteria kunnen ondersteunen en helpen partijen bij elkaar te brengen, zodat het niet tot onnodige wildgroei komt. Duurzaamheidscriteria kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het bereiken van maatschappelijke doelen. Het ondersteunen van de ontwikkeling van deze criteria kan een kosteneffectieve methode zijn voor de overheid om vooruitgang te bereiken op deze maatschappelijke doelen. Vaak is het zo dat de

ontwikkelde criteria een veel groter gebruik kennen dan het directe doel waarvoor ze zijn ontwikkeld (keurmerk, verslaggeving, O-meting voor verbetertrajecten, statistiek). Verder heeft de overheid zelf criteria nodig voor het monitoren van de verduurzaming van voedselketens, wetgeving en beleidsevaluatie.

Voor een aantal thema's dient er nog meer onderzoek gedaan te worden om tot een goede indicator te komen. Op dit moment is dat waarschijnlijk het geval voor thema's als dierwelzijn, biodiversiteit (veevoerders), voedsel en gezondheid en GMO's.

Gezien de grote diversiteit aan processen/methoden om tot duurzaamheidscriteria te komen, zou het goed zijn als er meer onderzoek gedaan zou worden naar het proces dat, gegeven een bepaalde situatie, tot de grootste duurzaamheidswinst leidt (initiatiefnemer, te betrekken partijen e.d.). Zodat de overheid bijvoorbeeld beter vast kan stellen welke initiatieven veelbelovend zijn.

Misschien nog belangrijker is het stimuleren van delen van kennis en toegankelijk maken van kennis en data. Organisaties als het Voedingsbureau, Milieu Centraal, Milieukeur en MVO Nederland geven informatie op deelgebieden, maar er is geen centrale punt voor informatie-uitwisseling over verduurzaming van voedselketens. Het stimuleren van het delen van kennis kan de vorm hebben van het organiseren van bijeenkomsten en debatten. Evenals het financieren van de bijdrage van experts/onderzoekers bij het ontwikkelen van standaarden. Ook een website met wiki functionaliteit en een centrale redactie zou hier een rol kunnen spelen. Richting bedrijven zijn scans zinvol die gekoppeld zijn aan een portal waar nadere informatie kan worden verkregen zoals www.duurzaamheidsca.nl. Daarbij dient het onderhoud echter wel beter geregeld te worden dan nu het geval is.

Ook zonder het bestaan van wereldwijd geaccepteerde standaarden op alle thema's kan de overheid een rol spelen in het stimuleren van de bewustwording van verduurzaming bij bedrijven en consumenten.

Als laatste zou er een rol voor de overheid kunnen zijn in het transparant maken van de waarde van keurmerken. Zo worden consumenten op een objectieve wijze geïnformeerd over de inhoud van de keurmerken en kan het kaf van het koren gescheiden worden. Het is ook belangrijk om keurmerken te beoordelen. Zijn de producten die ze dragen duurzamer zijn dan gangbare producten, al dan niet met andere keurmerken. En voldoen ze beter aan, of overstijgen ze,

wettelijke eisen.

Het bovenstaande is op dit moment nog niet gerealiseerd met de consuwijzer website. Het verdient aanbeveling om goed te onderzoeken op welke manier dit wel gerealiseerd zou kunnen worden.